

DARIUS ANTANAVIČIUS

Nauja reta knyga apie šv. Kazimierą

Żywot świętego Kazimierza królewicza polskiego i ksiądzęcia litewskiego w Wilnie roku 1606 przez Mateusza Chryzostoma Wołodkiewicza przełożony. Przydane są modlitwy nabożne i hymny do św. Kazimierza, opracował Jan Okoń przy współpracy Katarzyny Gary i Jolanty Rzegockiej, Warszawa: Muzeum Historii Polski, 2016, 244 p.: ilustr., faks. ISBN 978-83-65248-06-0

2016 m. Lenkijos istorijos muziejus, įsikūręs Varšuvoje, gražiai ir skoningai išleido XVII a. pirmosios pusės Žemaičių bajoro Mato Krizostomo Volodkevičiaus (Wołodkiewicz, Wołotkiewicz) 1606 m. parengtą ir išspausdintą knygėlę apie šv. Kazimierą. LDK XVII a. istorijos ir literatūros tyrėjams Volodkevičiaus knyga yra gerai žinoma ir kartu visai nežinoma. Žinoma, nes paminėta visose svarbiausiose bibliografijose. Nežinoma, nes jau maždaug tris šimtmečius niekas nematė nė vieno egzemplioriaus. Taigi jos suradimas ir paskelbimas yra neabejotinas knygos rengėjų, pirmiausia Jano Okońio, nuopelnas. Apie šį atradimą buvo žinoma jau anksčiau, nes Okońis dar 2013 m. apie tai publikavo straipsnį¹, kuris mums sukėlė daug abejonių, todėl smalsiai laukėme, koks bus tęsinys. Šis pasirodė dabar recenzuojamos knygos pavidalu.

¹ Jan Okoń, „Pokłosie Skargowskie: „książki polskie“ o św. Kazimierzu Jagiellończyku (na tropach druku i egzemplarza)“, in: *Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia ad Bibliothecarum Scientiam pertinentia*, t. 11, Kraków, 2013, p. 44–60. Straipsnis prieinamas internete: <http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-984d2e5c-3c81-48dd-b616-58f94f548aa4>.

Knygą galima apibūdinti kaip 1606 m. originalios Volodkevičiaus knygelės perleidimą su moksliniu įvadu ir įvairiais priedais. Ją sudaro trys pagrindinės dalys: įvadas lenkų kalba (p. 11–64), transkribuotas 1606 m. knygelės tekstas (perrašas, p. 65–126) ir įvairūs priedai (p. 127–232). Pabaigoje yra knygos santraukos anglų ir lietuvių kalbomis bei iliustracijų sąrašas.

Knyga išleista tikrai gražiai, bet joje susigaudyti reikia laiko. Reikalas tas, kad rengėjai papildė ją įvairia iliustracine medžiaga, kuri išdėliota gana painiai ir neaiškiai, tačiau ilgiau pasigilinus, viskas darosi logiška ir suprantama. Vis dėlto vienas deguto šaukštas visam laikui pateko į medaus statinę: šios knygos neįmanoma atverstos palikti ant stalo, nes jos įrišas atliktas taip, kad puslapiai bematant užsiverčia. Rašant recenziją, dėl skelbiamos medžiagos komponavimo ypatybių tai mums labai trukdė ja naudotis.

Pagrindinis jos privalumas yra tas, kad joje paskelbtas 1606 m. Volodkevičiaus knygelės apie šv. Kazimierą tekstas (perrašas). Vienintelis originalo egzemplorius (unikatas) prieš 2013 m. buvo rastas Ukrainoje, Lvove, Mokslų akademijos Vasilio Stefanyko bibliotekoje (*Львівська національна наукова бібліотека України імені Василя Стефаника*). Dabartinė knygelės signatūra – CT-78101².

Istorijos labai verta paminėti, kad Volodkevičiaus knygelės atradimo laurai seniai galėjo atitekti lietuvių bibliografams Sigitui Narbutui ir Ignui Račkauskui, kurie minėtoje Lvovo bibliotekoje dar prieš 1985 m. atrado kitą Volodkevičiui priskiriamą kūrinį – Lietuvos bajoro „Dešimtmetį Livonijos karą“³. Abu kūriniai kažkada priklausė žinomam XIX a. Didžiosios Lenkijos bibliofilui Zygmuntui Stanisławui Czarneckiui (1823–1908). Šiam mirus, jo turto paveldėtojai bibliotekos polonikos dalį 1914 m. pardavė Wiktoro Baworowskio fundacijos bibliotekai Lvove, kuri, prasidėjus Antrajam pasauliniam karui ir Lvovui atsidūrus sovietinės Ukrainos sudėtyje, buvo įjungta į 1940 m. įkurtą dabartinę Mokslų akademijos V. Stefanyko biblioteką. Kaip atsitiko, kad minėti lietuvių bibliografai, dar prieš atkuriant Nepriklausomybę dirbę Lvove ir radę „Dešimtmetį Livonijos karą“, nepamatė kitos Volodkevičiaus knygelės, galėtų papasakoti tik jie patys.

² Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka turi skaitmeninę šio spaudinio kopiją.

³ Darius Antanavičius, *Lietuvio bajoro „Dešimtmetis Livonijos karas“ (1610 m.) ir jo autorius*, Vilnius: Žara, 2006, p. 12–14.

Volodkevičiaus knygelė, nenurodant autoriaus, pirmą kartą buvo paminėta jėzuito Petro Skargos šv. Kazimierui skirtame gyvenimo aprašyme⁴. XVIII a. pirmojoje pusėje ją savo akimis regėjo kitas jėzuitas Kasparas Niesieckis, paminėjęs ją savo „Herbyne“. Visi kiti autoriai ir bibliografijos iki pat XXI a. pradžios rėmėsi jau tik Niesieckio žinomis. Taigi 2016 m. publikacija po keturių šimtų metų gražina mums dar vieną dingusia jau laikytą senosios Lietuvos literatūros knygą.

Volodkevičiaus knygelė savo ruožtu yra Vilniaus kanauninko Grigaliaus Svencickio 1604 m. parengto ir išleisto *Šv. Kazimiero teatro (Theatrum s. Casimiri)* dalies vertimas⁵. Iš recenzuojamos knygos tekstų niekaip negalima suprasti, kokios apimties buvo Volodkevičiaus atliktas darbas, nes apie tai aiškiai nepasakoma. Tad recenzentui tenka tai daryti pačiam.

Iš gana nemažos apimties Svencickio parengtos knygos (10 nenumeruotų ir 127 (129) numeruotų puslapių, taigi iš viso 137 (139) puslapių⁶) Volodkevičius išvertė tik labai mažą dalį, būtent: numeruotosios dalies 1–26 ir 29–37 puslapius. 1–26 puslapiuose Svencickis pateikė šv. Kazimiero gyvenimo ir po karalaičio mirties įvykusių stebuklų aprašymą, baigdamas šią dalį 1602 m. lapkričio 7 d. Klemenso VIII brevės tekstu. Visa tai Volodkevičius išvertė nieko nepraleisdamas, išskyrus minėtosios brevės antrąją pusę, kurioje išvardyti kovo 4 d. per liturgines valandas šv. Kazimiero garbei skaitytini skaitiniai. Vietoj jų Volodkevičius savo iniciatyva pateikė dviejų šv. Kazimierui adresuotų maldų tekstus. Okońis gana aptakiai ir neaiškiai apibūdina juos žodžiais *nieznane dotąd i najpewniej jego pomysłu* (p. 47). Volodkevičius veikiausiai paskelbė ne savo, o XVII a. pirmaisiais metais Vilniaus akademijos studentų, priklausiusių Švč. Mergelės Marijos draugijai (sodalicijai), aplinkoje paplitu-

⁴ Piotr Skarga, *Żywoty świętych Starego i Nowego Zakonu [...]*, w Krakowie: W drukarni Andrzeja Piotrkowczyka, 1610, l.)(ijv–)(iijv.

⁵ *Theatrum s. Casimiri, in quo ipsius prosapia, vita, miracula et illustris pompa in solemni eiusdem apotheoseos instauratione Vilnae Lithuaniae metropoli VI Idus maii anno Domini MDCIV instituta graphice proponuntur*, Vilnae: Operis typographicis Academiae Societatis Iesu, 1604.

⁶ Antroji šios knygos dalis, pavadinta „Theatridium poeticum“ ir turinti atskirą paginaciją, kartais laikoma savarankišku spaudiniu (žr. *XVII a. Lietuvos lotyniškų knygų sąrašas = Index librorum Latinorum Lituaniae saeculi septimi decimi*, sudarė Daiva Narbutienė ir Sigitas Narbutas, (*Senoji Lietuvos literatūra*, kn. 8), Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1998, Nr. 1124, 1135).

sias maldas, adresuotas šv. Kazimierui. Toliau knygelėje yra giesmės *Omni die dic Mariae*, kuri Svencickio knygoje įdėta kitoje vietoje (p. 34–37), vertimas, atliktas ne Volodkevičiaus. Tiesa, Volodkevičius nė nesisavino vertimo autorystės, sąžiningai nurodęs tikrąjį vertėją tokiais inicialais, kuriais anas, kaip paaiškėjo, pasirašė. Okońio nuopelnas, kad nustatė ankstesnį leidimą, iš kurio Volodkevičius perėmė šį vertimą. Tai Stanislovo Grochowskio 1598 m. Krokuvoje išleista knyga *Rytmy o zacności [...] Dziewice Maryjej* (p. 109). Toliau Volodkevičiaus knygelėje yra Svencickio knygoje (p. 29–33) perspausdintų keturių 1521 m. Zacharijo Ferrerio paskelbtų giesmių vertimai, atlikti, kaip galima suprasti, jau paties Žemaičių bajoro. Pačioje Volodkevičiaus knygelės pabaigoje yra epitafijos šv. Kazimiero karstui, kurią Svencickis (p. 33) taip pat perėmė iš Ferrerio, vertimas, atliktas paties Volodkevičiaus. Visa, kas Svencickio knygoje išspausdinta toliau (p. 38–127(129)), Volodkevičius nevertė.

Iš šios apžvalgos matyti, kad Volodkevičiaus knygelėje originali yra tik jo dedikacija Jono Karolio Chodkevičiaus žmonai Sofijai Mieleckai-Chodkevičienei. Visa kita yra Svencickio prozinių arba Ferrerio poetinių tekstų vertimai. Tai nereiškia, kad jie nieko verti. Priešingai, daug pasako apie vertėjo išsilavinimą ir gebėjimus. Bet apie tai vėliau.

Grįžtant prie paties recenzuojamo leidinio, mus nustebino Ferrerio knygelės *Vita beati Casimiri confessoris* įtraukimas į priedus. Iš to, kas pasakyta, akivaizdu, kad su Volodkevičiaus vertimu ji mažai susijusi, nes visus Ferrerio poetinius tekstus Volodkevičius žinojo ne tiesiai iš 1521 m. leidimo, o iš Svencickio knygos. Be to, Ferrerio knygelės faksimilė jau seniai prieinama popieriniu⁷, o pastaruoju metu – ir skaitmeniniu formatu⁸. Taigi kam dar kartą reikėjo multiplikuoti lotynišką tekstą? Atsakymo į šį klausimą reiktų ieškoti nebent rengėjų pastangose padaryti ankstyviausiąjį šv. Kazimiero gyvenimą prieinamą tik Lenkijos humanitarų bendruomenei, nes šalia lotyniškojo originalo yra pridėtas ir lenkiškas vertimas. Antra vertus, toks žingsnis dirbtinai praplėtė šiaip nedidelę recenzuojamos knygos apimtį, nes prisidėjo papildomi 46 puslapiai (p. 129–175). Bet mums toks apimties auginimas atrodo nepriimtinas.

⁷ *Ankstyvieji šv. Kazimiero gyvenimai = Casimiriana II. Vitae antiquiores s. Casimiri*, sudarė Mintautas Čiurinskas, (*Fontes ecclesiastici historiae Lithuaniae*, t. 4), Vilnius: Aidai, 2004, p. 46–117.

⁸ Ją lengva rasti internete esančiose skaitmeninėse bibliotekose.

Kita kritiška pastaba būtų susijusi su Volodkevičiaus vertimo ir Svencickio originalo išdėstymu skirtingose knygos vietose. Knyga vizualiai atrodo gražiai, bet naudotis ja visiškai nepatogu. Be jau nurodytos įrišo ydos, svarbiausias nepatogumas yra tas, kad tyrėjas, norėdamas palyginti Volodkevičiaus ir Svencickio tekstus, tiesiog negalės to padaryti ir bus priverstas atverti Svencickio knygos tekstą kompiuterio ekrane (ką mums ir teko daryti), nes tik taip jam bus kiek patogiau dirbti. Be to, tai, kas buvo pasakyta prieš Ferrerio knygelės kartotinį publikavimą, tinka ir Svencickiui, nes pusė jo knygos lotyniškojo teksto seniai paskelbta⁹, o dabar visa knyga lengvai prieinama ir internete. Volodkevičiaus, Ferrerio ir Svencickio tekstų išskaidymas skirtingose knygos vietose priedų skyrių daro mažai naudingą, nes – pripažinkime tai atvirai – recenzuojama knyga šiais laikais domins tik siauros problematikos specialistus, kuriems svarbiausia leidinio funkcionalumas. To šiai knygai tikrai pritrūko. Užtai galima pagirti rengėjus už komentarus, kurie yra konkretūs ir taupūs, nes kolegos lenkai, panašių tekstų rengėjai, šiuo metu neretai jais piknuodžiauja išpūsdami ir komentuodami kiekvieną teksto menkniekį ar realiją.

Lieka aptarti aptarti knygos įvadą. Okońis, 2013 m. publikuodamas jau minėtą savo straipsnį, dar nežinojo daugelio dalykų, susijusių su Volodkevičiumi ir jo knygele. Iš 2016 m. knygos įvado matyti, kad didumą spragų per tą laiką jau buvo užkamšytos. Lenkiškas įvadas skirtas daugiausia Lenkijos humanitarų bendruomenei, keli poskyriai, ypač tie, kuriuose pristatoma šv. Kazimiero gyvenimo ir kanonizavimo istorija, tiesiog kartoja seniai žinomus dalykus. Tai iš dalies ir suprantama, nes šiais klausimais pasakyti ką nors nauja vargu ar pavyks, nebent ateityje bus rasta naujų rankraštinių šaltinių.

Užtai apie Volodkevičių Okońiui pavyko atskleisti keletą naujų faktų. Pirmausia lenkų tyrėjas atrado, kad Volodkevičius 1604 m. pavasarį mokėsi Vilniaus akademijoje. Tai įrodo jo pavardė po vienu iš lotyniškų eilėraščių, paskelbtų Svencickio knygos tęsinyje „Theatridium poeticum“. Šis faktas prasklydo mums pro akis, kai prieš 15 metų domėjomės kitos Volodkevičiui priskirtos knygos autorystės problema. Tuomet mes rėmėmės Sigitu ir Daivos Narbutų XVII a. Lietuvos lotyniškųjų knygų katalogo duomenimis. Šiame kataloge paprastai nurodomas ne tik pagrindinis konkretaus spaudinio autorius, bet taip pat pažymimi ir visi tie, kurie paskelbė jame trumpų eilėraščių. Lyg

⁹ *Ankstyvieji šv. Kazimiero gyvenimai = Vitae antiquiores s. Casimiri*, p. 118–173.

tyčia minėto Svencickio knygos priedo atveju tai nebuvo padaryta, todėl apie Volodkevičiaus indėlių mes tuo metu nieko nežinojome.

Kitas Okońio nuopelnas – Volodkevičiaus epitafinės lentelės, kadaise kabojusios buvusioje Kražių benediktinių (dabartinėje parapinėje) bažnyčioje, o dabar saugomos Kražių Mikalojaus Kazimiero Sarbievijaus kultūros centre, fotografijos ir įrašo teksto (transkripcijos) paskelbimas¹⁰. Apie šią lentelę prieš 15 metų mes taip pat nieko nežinojome. Dabar aiškėja, kad XIX a. būtent ją regėjo ir savo užrašuose pažymėjo kažkoks Adamas Stefanowski, kurio informacija rėmėsi Teodoras Żychliński rašydamas apie Volodkevičių savo herbyne „Lenkų bajorijos aukso knyga“¹¹. Stefanowski nurodė kitą Volodkevičiaus amžių – 51 metus. Paskelbus šiuo metu jau sunkiai įskaitomą epitafijos įrašą matyti, kad Stefanowskio truputį apsirikta ir skaičių „51“ reikia taisyti į „57“. Šią klaidą lengva paaiškinti – įrašė skaičius „7“ iš pirmo žvilgsnio atrodo kaip „1“¹². Taip pat minėta lentelė nurodo tikslią Volodkevičiaus mirties datą. Jei metų skaičius nekelia jokių abejonių, tik iš fotografijos, neapžiūrėję pačios lentelės *de visu*, kol kas negalime patvirtinti, kad mėnuo ir diena perskaityti teisingai. Priešingai, jau dabar aišku, kad apsirikta dėl dienos datos, nes 1642-ieji nebuvo keliamieji metai, todėl vasaris galėjo turėti tik 28 dienas. Taip pat padaryta klaidų iššifruojant epitafijos tekstą net tose vietose, kurios pusėtinai gerai skaitomos. Pavyzdžiui, Volodkevičiaus pavardės forma epitafijoje transkribuota kaip „Wołodkiewicz“, nors ji aiškiai rašoma kaip „Wollotkiewicz (Wołotkiewicz)“. Įdomiausia, kad kitoje įvado vietoje nurodoma teisinga forma (p. 48). Klaidingai skaitoma vieta „Anieli y Chrzęstowskich“ – veikiausiai prašyta „Anny z Chrzęstowskich“ ir t. t. Tiksliau iššifruoti epitafijos tekstą bus galima atvažiavus į pačius Kražius.

Kiek perdėtai pareiškę, kad Lenkijos ir Lietuvos mokslininkai šiuo metu vykdo intensyvius archyvinis tyrimus, susijusius su Volodkevičiaus gyvenimu

¹⁰ Teisybės dėlei pasakytina, kad lenkiško teksto transkripcija su vertimu į lietuvių kalbą be originalo fotografijos pirmą kartą buvo paskelbta jau 2013 m. (žr. Jan Skłodowski, *Cmentarze na Żmudzi. Polskie śladu przeszłości Obojga Narodów = Žemaičių kapinės. Lenkiški pėdsakai Abiejų tautų istorijoje*, Warszawa: Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, 2013, p. 231).

¹¹ Teodor Żychliński, *Złota księga szlachty polskiej*, t. 24, Poznań: Nakł. i drukiem Jarosława Leitgebr, 1902, p. 151.

¹² Palyginus, kaip įrašė išrėžta mirties metų data „1642“ ir skaičius „51“ ar „57“, matyti, kad antrasis skaitmuo (1/7) skiriasi.

(p. 39–40), prie minėtų dviejų naujų faktų įvado autorius nieko daugiau nepridūrė. O juk knygos pasirodymo metu, be Grzegorz Błaszczyko ir mūsų pačių nurodytų žinių, apie Volodkevičių jau buvo žinoma šiek tiek daugiau. Pirmiausia per tą laiką pasirodė Žemaičių seniūnijos pareigūnų sąrašas¹³, kuriame galima rasti naujos informacijos, kad 1618 m. balandžio 20 d. Volodkevičius buvo nominuotas Žemaičių maršalku, nors dokumentuose daugiau niekada nebuvo juo tituluojamas¹⁴. Nustatyta tiksli Volodkevičiaus nominavimo Žemaičių vaikiu data (1628 m. balandžio 1 d. – Nr. 1401). Čia pat nurodyta svarbi informacija apie iki šiol nežinotą pirmąją Volodkevičiaus žmoną – Elžbietą Tautvydaitę, Jono Tautvydo¹⁵ dukrą. Jos pirmasis vyras buvo kažkoks Mikalojus Ivanovičius. Šią informaciją mes galime patvirtinti ir papildyti. Minėtasis Ivanovičius mirė 1609 m. balandžio mėn., tarp balandžio 24 ir 29 d. 1609 m. balandžio 24 d. jis sudarė savo testamentą, kurio 1609 m. balandžio 29 d. autentiškas išrašas iš Žemaičių pilies teismo knygos šiuo metu yra saugomas tarp Kražių kolegijos valdų dokumentų Maskvoje¹⁶. Iš jo aiškėja, kad Ivanovičius buvo greičiausiai rusėnas, nes testamentą savo ranka pasirašė kirilica. Taigi maždaug 1610 m. antroje pusėje Volodkevičius vedė našlę su vaikais. Šie jo posūniai (*pasierby*) veikiausiai ir minimi 1621 m. žemaičių bajorų visuotinio šaukimo surašymo sąrašuose¹⁷. Pirmoji Volodkevičiaus žmona turėjo mirti 1629 m.¹⁸ 1617 m. ir 1623 m. Volodkevičius buvo Žemaičių seniūnijos deleguotasis deputatas Lietuvos Vyriausiajame Tribunole¹⁹. Pagaliau Žemaičių pareigūnų sąrašo rengėjai, remdamiesi žinomo žemaičių praeities tyrėjo Michała Brensztejno sukaupta medžiaga, nurodė, matyt, kol kas tiksliausiai

¹³ *Urządnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego. Spisy, t. 3: Księstwo Żmudzkie. XV–XVIII wiek*, opr. Henryk Lulewicz, Andrzej Rachuba, Przemysław P. Romaniuk, Andrzej Haratym, Warszawa: Wydawnictwo DiG, 2015. Šio LDK pareigūnų serijos tomo įvado autorius galėjo ir nematyti, nes abi knygos buvo rengiamos spaudai maždaug vienu metu.

¹⁴ *Ibid.*, Nr. 772. Apie šios pareigybės genezę Žemaitijoje taip pat kalbama įvade (*ibid.*, p. 26).

¹⁵ Apie Joną Tautvydą savo ruožtu daugiau žinių pateikia Grzegorz Błaszczyk (*Grzegorz Błaszczyk, Herbarz szlachty żmudzkiej*, t. 6, Warszawa: Wydawnictwo DiG, 2016, p. 59).

¹⁶ Rusijos valstybės senųjų aktų archyvas (RGADA), f. 1603, ap. 4, b. 3260, l. 115–118v.

¹⁷ *Rejestrzy popisowe pospolitego ruszenia szlachty Wielkiego Księstwa Litewskiego z 1621 r.*, opr. Andrzej Rachuba, Warszawa: Wydawnictwo DiG, 2015, p. 83.

¹⁸ *Urządnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego. Spisy, t. 3: Księstwo Żmudzkie. XV–XVIII wiek*, Nr. 1401.

¹⁹ *Deputaci Trybunału Głównego Wielkiego Księstwa Litewskiego (1582–1696). Spis*, opr. Henryk Lulewicz, Andrzej Rachuba, Warszawa: Wydawnictwo DiG, 2007, p. 161, 178.

Volodkevičiaus mirties datą – 1642 m. vasario 16 d.²⁰. Visai įmanoma, kad būtent ši data ir įrašyta atitinkamoje dabar sunkiai įskaitomoje Volodkevičiaus epitafijos vietoje. Tik apmaudu, kad minėtojo sąrašo rengėjai pernelyg pasikliovė nepatikima Jano Skłodowskio informacija²¹ ir nurodė, kad Volodkevičius mirė turėdamas 47 metus. Žinant serijos apie LDK pareigūnus autoritetą, literatūroje gali paplisti klaidinga Volodkevičiaus gimimo data. Dar apmaudžiau, kad tais pačiais 2016 m. pasirodžiusiame „Žemaičių bajorijos herbyno“ 6 tome Grzegorz Błaszczykas, labiausiai nusipelnęs iškeliant iš užmaršties Volodkevičiaus asmenį, iki galo neįvertinęs savo surasto šaltinio informacijos, apsirinko teigdamas, kad Volodkevičius „tikriausiai buvo palaidotas“ Krakių parapinėje bažnyčioje²², nes nėra jokių abejonių, kad Volodkevičius amžinajam poilsiiui atgulė savo funduoto Kražių benediktinių vienuolyno bažnyčioje.

Visos Volodkevičiaus gyvenimo datos ir aplinkybės būtų nereikšmingos, jei ne faktas, kad šis žemaičių bajoras bibliografinėje literatūroje tapo net kehurių knygų autoriumi. Apie tai mes išsamiau rašėme 2006 m. publikuotoje savo monografijoje, bet dabar, paaiškėjus naujiems faktams, norėtume grįžti prie šios problemos, kurią įvado autorius visiškai apėjo, nors kaip tik ji yra pati įdomiausia ir verčia pažvelgti į recenzuojamą knygą platesniu žvilgsniu.

Albertas Vijūkas-Kojalavičius ir Kasparas Niesieckis priskyrė Volodkevičiui šių knygų autorystę (chronologine tvarka): 1) „Dorasis Lietuvis“ (be vietos, 1592); 2) „Lenkijos karalaučio šv. Kazimiero gyvenimas“ (Vilnius, 1606); 3) Lietuvos Bajoro „Apie dešimtmetį Livonijos karą“ (Vilnius, 1610); 4) nebaigta Livonijos istorija.

Tris iš šių knygų Volodkevičiaus plunksnai pirmasis priskyrė Kojalavičius. Niesieckis nurodė Volodkevičių parašius šv. Kazimiero gyvenimą, kurio Kojalavičius kažkodėl nepaminėjo. Akivaizdu, kad tokiu produktyviu autoriumi Volodkevičius „tapo“ tik Kojalavičiaus dėka.

Dabar apibendrinkime tai, ką per keletą pastarųjų dešimtmečių pavyko nustatyti. Neabejotinai Volodkevičiaus plunksnai priklauso tik vienas kūrinys – būtent atrastoji knygelė apie šv. Kazimiero gyvenimą. „Dorojo Lietuvos“ Volodkevičius, gimęs apie 1585 m., niekaip negalėjo parašyti. Mūsų nuomone,

²⁰ *Urządnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego. Spisy*, t. 3: *Księstwo Żmudzkie. XV–XVIII wiek*, Nr. 990.

²¹ Jan Skłodowski, *Cmentarze na Żmudzi. Polskie ślady przeszłości Obojga Narodów*, p. 231.

²² Grzegorz Błaszczyk, *Herbarz szlachty żmudzkiej*, t. 6, p. 250.

jį parašė XVI a. antrosios pusės LDK pareigūnas ir literatas Elijus Pielgrzymowski arba net jo patėvis Venclovas Agripa²³. Minimasis nebaigtas rankraštis, kurį neva parašė Volodkevičius, iš tikrųjų yra Viljandžio (dabar Estija) prepozito (klebono) Dionyzo Fabricijaus (Fabricius) apie 1612 m. baigta rašyti Livonijos istorija, pirmą kartą išleista tik XVIII a. pabaigoje²⁴. Fabricijus savo darbą dedikavo ir nusiuntė pačiam Jonui Karoliui Chodkevičiui²⁵. Pastarojo aplinkoje šis rankraštis, matyt, plito nuorašais, ir po kelių dešimtmečių kažkokios iškreiptos žinios ar tik nuogirdos apie jį pasiekė ir Kojalavičiaus ausis. Kuo remdamasis Kojalavičius priskyrė šį istoriografinį darbą Volodkevičiui, lieka mįslė. Galimas dalykas, kad, nežinodamas tikrojo autoriaus, jis tai padarė atsižvelgdamas, kad Volodkevičius, Kojalavičiaus nuomone, parašė ir Lietuvos Bajoro veikalą „Apie dešimtmetį Livonijos karą“, t. y. kitą su Livonija istorija susijusį darbą.

Pastarosios knygos autorystė iki šiol yra didžiausia mįslė. Prieš gerą dešimtmetį pamėginome įrodyti, kad tikrasis jos autorius galėjo būti Teodoras Lackis, vienas iš Jono Karolio Chodkevičiaus rotmistrų. Tuo metu nežinojome, kad Volodkevičius 1604 m. mokėsi Vilniaus akademijoje, o 1606 m. jo parengta knygelė apie šv. Kazimierą buvo dar neatrasta. Taigi verta grįžti prie Volodkevičiaus, kaip „Dešimtmečio Livonijos karo“ autoriaus, hipotezės.

Volodkevičiaus mokymasis Vilniaus akademijoje bent 1603 m. rudenį – 1604 m. pavasarį (o greičiausiai ir dar anksčiau), kol kas žinomas vienintelis jo lotyniškas eilėraštis, paskelbtas Svencickio parengtoje knygoje „Šv. Kazimiero teatras“, pagaliau dalies pastarosios knygos vertimas į lenkų kalbą, įrodo, kad lotyniškai jis mokėjo gerai ir galėjo netgi rašyti šia kalba. Prabėgus daugiau nei dešimt metų po to, kai buvo paskelbta mūsų monografija, paaiš-

²³ Darius Antanavičius, „Dorasis Lietuvis“ (1592 m.) autorius ir teksto šaltiniai“, in: *Istorijos šaltinių tyrimai*, t. 3, Vilnius: Versus aureus, 2011, p. 111–129; t. 4, Vilnius: LII leidykla, 2012, p. 133–155. Taip pat yra lenkiška straipsnio versija: Idem, „Cnotliwy Litwin“ z 1592 roku. Autorstwo i proveniencja tekstów źródłowych“, in: *Miscellanea Historico-Archivistica*, t. 21, Warszawa: Wydawnictwo DiG, 2014, p. 63–91.

²⁴ Pirmasis leidimas išėjo 1792 m., antrasis – 1795 m. (žr. *Dionysii Fabricii praepositi pontificii Felinensis Livonicae historiae compendiosa series... curante Gustavo Bergmann. Editio secunda et emendatior*, Stanno Ruiensi, 1795. Antrasis leidimas šiuo metu lengvai prieinamas internete: https://books.google.lt/books?id=565bAAAAcAAJ&printsec=frontcover&hl=lt&source=gbs_ge_summary_r&cad=o#v=onepage&q&f=false

²⁵ Plg. „[...] cui libellum hunc manu scriptum dedo dedicoque [...]“ (*ibid.*, p. XXII).

kėjo, kad Volodkevičius taip pat turėjo ir šiokią tokią biblioteką. Viena iš jo turėtų knygų – 1512 m. Lione išleistas paleotipas *Valerii Maximi Dictorum et factorum memorabilium libri novem* – pateko į Kražių kolegijos biblioteką ir dabar saugoma Kauno apskrities viešojoje bibliotekoje²⁶. Apie antrąją Volodkevičiui priklausiusią knygą, šiuo metu saugomą Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Senųjų spaudinių skyriuje, mums pranešė Jonas Drungilas. Tai yra *Solamen moeroris a nobili iuventute poeticae facultatis in alma Academia S. I. Vilnensi studiosa conscriptum in gratiam lectissimorum adolescentum ac suorum in eadem Academia comm[i]litionum d. d. Casimiri et Hieronymi fratrum, illustrissimi d. d. Samuelis Sanguszko ducis a Kowel et Annae Zawiszynae liberorum, obitum matris suae charissimae complorantium*, [Vilnae: Typis academicis], 1619²⁷. Jos titulinį lapą galima atverti minėtos bibliotekos interneto puslapyje²⁸.

XVII a. pradžioje Volodkevičius buvo dar jaunas žmogus, o būtent taip save apibūdina anoniminis autorius (*iuventutem meam*), turėdamas galvoje 1601–1602 m. Visa tai labai tinka Volodkevičiui. Antra vertus, išaiškėjęs jo mokslas Vilniaus akademijoje pirmaisiais XVII a. metais kaip tik yra didžiausia kliūtis norint pripažinti jį „Dešimtmečio Livonijos karo“ autoriumi. Juk pats anoniminis autorius teigia, kad 1601–1602 m. jis tarnavęs Janui Zamoyskiui, o pastarajam 1602 m. spalį išvykus iš Livonijos ir Jonui Karoliui Chodkevičiui perėmus vadavimą kariuomenei, užsirašęs kariu į Chodkevičiaus vedamus dalinius. Kaip tik tuo metu Volodkevičius turėjo mokytis žemesnėse Vilniaus akademijos klasėse, jei 1604 m. pavasarį buvo bent poetikos ar retorikos klasės studentas. Tai visai nedera su cituotais anoniminio autoriaus teiginiais ir išsamiau 1601 m. vasaros – 1604 m. žiemos kovų Livonijoje aprašymu kūrinyje: manome, kad šias kovas anoniminis autorius turėjo matyti savo akimis. Antra vertus, asmeninis spėjamo autoriaus dalyvavimas ar nedalyvavimas kovose nėra vienintelis kriterijus norint nustatyti tikrąjį autorių. Pavyzdžiui, Laurenrijus Bojeris vieną garsiausių mūsų senosios literatūros herojinių poemų apie

²⁶ *Buvusios Kražių kolegijos knygų sąrašas (1803) = Elenchus librorum veteris collegii Cro-sensis anno 1803 compilatus*, parengė Darius Antanavičius, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2017, Nr. 1214.

²⁷ *XVII a. Lietuvos lotyniškų knygų sąrašas=Index librorum Latinorum Lituaniae saeculi septimi decimi*, nr. 1099.

²⁸ Rankraštinis įrašas: „Magnifico domino Chrisostomo Wołotkiewicz Michael Grikiewicz“.

1605 m. Kircholmo (Salaspilio) mūšį sukūrė jame nedalyvavęs ir nieko savo akimis neregėjęs. Taip pat tas faktas, kad jau 1609 m. pradžioje Respublikos valdovas Zigmantas III dovanojo Volodkevičiui Odzienos muižą (dvarą) Livonijos Cėsių apskrityje, liudija, kad jis turėjo dalyvauti Livonijos kare. Taigi Volodkevičiaus autorystė nėra iki galo atmestina ir toliau svarstyta. Kol kas jo „kandidatūra“ remiasi daugiausia Kojalavičiaus autoritetu. Iš kur Lietuvos istorikas po daugelio metų galėjo tai žinoti? Mūsų nuomone, kažkieno ranka užrašytą Volodkevičiaus, kaip autoriaus, pavardę jis veikiausiai rado ant šios knygos egzemplioriaus, kurį laikė savo rankose. Beje, Kojalavičius savo „Herbyne“ Volodkevičių, kaip „Dešimtmečio Livonijos karo“ autorių, irgi įvardijo ne iš karto²⁹. Taigi ratas užsidaro – arba pasitikime Kojalavičiaus žinia, arba ne. Įdomu dar ir tai, kad priešingai Okońio teiginiui, jog Kojalavičius neva nieko nežinojo apie 1606 m. Volodkevičiaus knygelę (p. 36), Lietuvos istorikas labai aptakiai ją minėjo 1650 m. išleistoje pirmojoje Lietuvos bažnyčios istorijoje³⁰. Galima diskutuoti, ar čia tikrai turėtas galvoje 1606 m. vertimas, o gal kartais klaidingai nurodytas 1604 m. originalas. Jei manytume, kad turėtas galvoje 1606 m. vertimas, keista, kad Kojalavičius savo „Herbyne“ pamiršo paminėti vienintelę neabejotiną Volodkevičiaus knygą. Akivaizdu, kad kur pirštu besi, kyla daugiau klausimų, nei yra tikslų atsakymų.

Grįžtant prie recenzuojamos knygos, dabar jau aišku, kad, be šv. Kazimiero gyvenimo vertimo, Volodkevičių galima laikyti dar bent vienos knygelės autoriumi. 1605 m. Vilniuje pasirodė Krizostomo iš Galnos kūrėnėlis „Nauja sarmatų Kaliopės giesmė“ (*Pieśń nowa Kalijopy sarmackiej*), skirta Kircholmo (Salaspilio) mūšio nugalėtojams pagerbti. Apie tai trumpai užsimenama įvade (p. 47). Krizostomas iš Galnos yra ne kas kitas kaip Krizostomas Volodkevičius, nes būtent jam priklausė dabar jau išnykęs Galnos ar Galvos kaimas senojoje Josvainių tijūnijoje; „iš Galnos“ 1606 m. rugsėjo 21 d. jis pasirašė savo knygelės dedikaciją Sofijai Mieleckai-Chodkevičienei. 2017 m. Okońis

²⁹ Albertas Kojalavičius-Vijūkas, *Šventasis Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos bei jai priklausančių provincijų giminių ir herbų vardynas = Sacer nomenclator familiarum et stemmatum Magni Ducatus Lituaniae et provinciarum ad eum pertinentium*, parengė Sigitas Narbutas, Edmundas Rimša, (*Collectanea litterarum Lituaniae*, t. 1), Vilnius: Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka, 2015, p. 100–101, 198–201, 212–213.

³⁰ [Albertus Wijuk Kojalowicz], *Miscellanea rerum ad statum ecclesiasticum in Magno Lituaniae Ducatu pertinentium [...]*, Vilnae: Typis academicis, 1650, p. 3: „Anno 1606 vulgatus est libellus continens miracula, quae ad eius sepulchrum contigerunt.“

šia tema publikavo atskirą straipsnį³¹. Teisybės dėlei pastebėtina, kad šių eilučių autorius apie tai rašė jau prieš dešimt metų, bet tada neturėjo tikslo gilintis į jam antraeilį dalyką ir plačiau jį argumentuoti³². Beje, jei pripažintume, kad Volodkevičius parašė „Dešimtmetį Livonijos karą“, yra sunku paaiškinti 1605 m. Kircholmo mūšio faktų skirtumus abiejuose kūriniuose.

Baigdami apibendrinsime, kad 1606 m. Volodkevičiaus knygelės perleidimas papildė Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės literatūros ir istorijos aruodus dar vienu užmirštu šaltiniu. Recenzuojamos knygos rengėjai už tai nusipelno pagarbos ir padėkos.

³¹ Jan Okoń, „Litewsko-polskie związki w „Pieśni nowej Kalijopy sarmackiej“. Zamknięcie sporu Aleksandra Brücknera z Karolem Estreicherem o autorstwo“, in: *Pamiętnik Literacki*, t. 108, 2017, Nr. 3, p. 159–178. Šį straipsnį galima skaityti internete: <http://pamietnik-literacki.pl/wp-content/uploads/2018/10/10-Oko%C5%84.pdf>.

³² Darius Antanavičius, *Lietuvio bajoro „Dešimtmetis Livonijos karas“ (1610 m.) ir jo autorius*, p. 23 (koment. 32).

